

PAM JENOFF

*Subita*  
COMANDANTULUI

Traducere din limba engleză și note  
GABRIELA GHIRCOIAȘ

**LITERA**

București  
2021

## Capitolul 1

În vreme ce traversăm întinderea generoasă a pieței și trecem pe lângă porumbeii adunați în jurul băltoacelor fetide, mă uit cu băgare de seamă la cer și îl strâng mai tare de mână pe Lukasz, dorindu-mi să meargă mai repede. Însă copilul își linge conul de înghețată, nepăsător în fața cerului care se întunecă și a stropului care-i atârnă de cărlionții blonzi. Slavă Domnului că are cărlionții blonzi! Prin piață suflă, în rafale, un vânt tăios de martie și mă lupt cu impulsul de a-i da drumul la mână ca să mă înfofolesc mai bine în paltonul ponosit.

Trecem pe sub înalta arcadă centrală a măreței și galbenei hale comerciale Sukiennice, ce împarte piața în două. Încă suntem la câteva străzi depărtare de Nowy Kleparz, piața de la limita nordică a centrului Cracoviei, și îl simt pe Lukasz cum încetinește și cum la fiecare pas își târăște tot mai greu tălpile subțiri ale pantofilor pe piatra cubică. Mă gândesc că aș putea să-l duc în brațe, dar are trei ani și, pe zi ce trece, se face tot mai greu. Dacă aș fi bine hrănită, poate că aș reuși, însă știu că acum n-aș putea să-l car mai mult de câțiva metri. De-ar merge mai repede!

– *Szybko, kochana!* mă rog de el în șoaptă. *Chocz!*

Pare să se miște mai repejor în timp ce ne croim drum printre florăresele care-și strigă marfa la umbra turlilor Catedralei Mariacki.

<sup>1</sup> „Repede, dragul meu!“, „Fuguța!“ (în limba poloneză în original)

Resp. Câteva clipe mai târziu, ajungem în partea opusă a pieței și simt un huruit familiar sub picioare. Mă opresc locului. De mai bine de un an n-am mai mers cu tramvaiul. Îmi imaginez cum ar fi să-l urc pe Lukasz în vagon și să mă afund într-un scaun, urmărind cu privirea clădirile și oamenii pe lângă care trecem. Am putea ajunge la piață în câteva minute. Alung gândul ăsta și, în sinea mea, clatin din cap. Nici nu s-a uscat bine cerneala pe noile noastre acte și, fără urmă de îndoială, fascinația de pe figura lui Lukasz la prima lui călătorie cu tramvaiul ar da de bănuț. Nu pot da siguranța noastră în schimbul confortului, așa că ne vedem de drum.

Cu toate că trebuie să țin minte să mă uit în pământ și să evit să-i privesc în ochi pe cumpărătorii înșirați pe străzi în dimineața asta din mijlocul săptămânii, nu mă pot abține să nu absorb tot ceea ce mă înconjoară. A trecut mai mult de un an de când am fost ultima oară în centrul orașului. Trag aer adânc în piept. Mirosul castanelor coapte de la chioșcul de pe colț îmbălsămează aerul încărcat de umezeala ultimelor rămășițe de omăt topit. Apoi, gornistul din turnul catedralei începe să cânte *hejnal*, scurta melodie ce se aude în piață la fiecare ceas, la ora exactă, în semn de comemorare a invaziei tătare care a avut loc la Cracovia cu câteva secole în urmă. Mă lupt cu imboldul de a mă întoarce spre sunetul care mă salută asemenea unui vechi prieten.

Cum ne apropiem de capătul Străzii Florianska, Lukasz încremenește dintr-odată și mă strânge mai tare de mână. Îmi cobor privirea. A scăpat ultimele resturi din prețiosul con de înghețată, numai că nu pare să bage de seamă. Fața lui, deja palidă după atâtea luni în care a stat ascuns în casă, s-a făcut pământie.

– Ce-i? șoptesc, ghemuindu-mă lângă el, însă copilul nu-mi răspunde.

Mă uit în direcția privirii lui. La zece metri în față, lângă intrarea arcuită a medievalei Porți Florian, stau doi naziști cu mitraliere în mâini. Lukasz se cutremură.

– Gata, gata, *kochana!* Nu-i nimic, îi spun eu în timp ce îi cuprind umerii cu brațele, însă n-am ce să fac ca să-l liniștesc, căci își

tot plimbă privirea de la noi la soldați și înapoi, iar buzele i se mișcă fără să scoată un sunet. Haide!

Îl iau în brațe, iar el își îngroapă capul în scobitura gâtului meu. Mă uit în jur ca să-mi dau seama pe ce stradă s-o iau, numai că nu văd nici una, iar dacă mă întorc din drum, risc să atrag atenția. Arunc o privire pe furiș ca să mă asigur că nu se uită nimeni, împing restul de con spre rigolă și pornesc înspre naziștii care nu par să ne observe. Câteva minute mai târziu, îl simt pe copil că răsuflă calm din nou, așa că îl pun jos.

Ajungem curând la Piața Nowy Kleparz. Cu greu îmi țin în frâu entuziasmul pe care-l simt că sunt din nou afară, că merg pe jos și că fac cumpărături, ca orice om normal. Pe măsură ce străbatem aleile dintre tarabe, aud cum se plâng oamenii. Varza e îngălbenită și veștedă, pâinea e tare și uscată, carnea, câtă o fi, provine dintr-o sursă neidentificabilă și are deja un miros ciudat. Pentru orașenii și sătenii încă obișnuiți cu luxul zonelor rurale poloneze de dinaintea războiului, mâncarea de acum e o adevărată oroare. Pentru mine, e raiul pe pământ. Mi se strânge stomacul.

– Două pâini, îi cer brutarului, și-mi țin capul plecat în timp ce-i întind cartela de rație.

Mă privește cu o expresie plină de curiozitate. „Ți se pare“, îmi spun. „Păstrează-ți calmul!“ Știu că, în fața unui străin, arăt ca oricare altă poloneză. Am pielea deschisă la culoare, accentul fără hibă, hainele intenționat terne. Krysia a ales înadins piața asta dintr-un cartier al clasei de mijloc, la limita nordică a orașului, știind că, dintre fostele mele cunoștințe din oraș, nimeni nu-și face cumpărăturile aici. Este esențial să nu fiu recunoscută.

Trec de la o tarabă la alta și recit în minte lista alimentelor de care avem nevoie: făină, niște ouă, un pui – asta, dacă găsesc vreunul. N-am făcut niciodată liste, lucru care mă ajută mult acum, când hârtia e așa de scumpă. Negustorii sunt amabili, dar pragmatici. La șase luni de când a început războiul, nu se prea găsește mâncare. Nu există bucată de brânză tăiată cu generozitate sau un biscuit pentru copilul cu ochi mari și albaștri. Una-două, am

folosit toate cartelele de rație. Totuși, coșul rămâne pe jumătate gol. Începem lungul drum spre casă.

Încă înfrigurată de răcoarea vântului din piață, îl ghidez pe Lukasz pe străzile lăturalnice din oraș, pe unde am venit. Câteva minute mai târziu, cotim pe strada Grodzka, arteră principală mărginită de magazine și de case elegante. Șovăi. Nu plănuisem să ajung aici. Mi se strânge pieptul și-mi vine greu să răsuflu. „Ușurel“, îmi zic în gând, „haide, că poți!“ E o stradă ca oricare alta. Mai merg cale de câțiva metri și mă opresc. Mă aflu în fața unei case de un galben pal, cu ușă albă și cu jardiniere de lemn la ferestre. Privirea îmi fuge la etaj. Așa mi se pune un nod în gât, de nu-l pot înghiți defel. „Nu“, îmi spun în mîntea mea, dar e prea târziu. Asta a fost casa lui Jacob. Casa noastră.

Îl cunoscusem pe Jacob cu optsprezece luni în urmă, pe când lucram ca funcționară la biblioteca universității. Era într-o vineri după-amiază, îmi amintesc asta pentru că mă grăbeam să actualizez catalogul cărților și să ajung acasă la timp pentru Sabat.

– Mă scuzați, spusese o voce pătrunzătoare. Îmi puteți recomanda o carte bună?

Ridicasem ochii din ceea ce făceam, enervată că fusesem întreruptă. Vorbitorul avea înălțime medie, purta o mică *yarmulke*, avea barba și mustața tunse scurt, iar părul îi era șaten, cu nuanțe roșcate.

– O carte bună?

Mă luase prin surprindere, atât din pricina întunecimii intense a ochilor lui, cât și a naturii generice a cererii sale.

– Da, aș vrea să citesc ceva ușor în weekend, ca să-mi iau mintea de la învățătură. *Iliada*, poate?

Îmi venise să râd.

– Sunteți de părere că Homer e o lectură ușoară?

– Față de fizică, da, îmi răspunsese el, iar colțurile ochilor i se încrețiseră.

Îl condusesem la secțiunea de literatură, unde își alesese un volum cu comediile lui Shakespeare. Atunci când îi dădusem cartea, ni se atinseseră articulațiilor degetelor și mă trecuse un fior pe șira

spinării. Îi înregistrasem cartea la împrumuturi, dar nu plecase imediat. Aflasem că-l chema Jacob și că avea douăzeci de ani, cu doi mai mult decât mine.

După aceea, venise zilnic să mă vadă. Aflasem în scurtă vreme că, deși studia științele, adevărata lui pasiune era politica, și că era implicat în multe grupuri activiste. Scria articole, publicate în ziare studentești și locale, care criticau nu numai guvernul polonez, ci și ceea ce el numea „dominația neîncătușată a Germaniei“ asupra vecinilor ei. Mă îngrijora riscul pe care și-l asuma, acela de a vorbi atât de explicit. În vreme ce evreii din cartierul meu se ciondăneau cu aprindere pe verandele lor, în fața sinagogilor și prin magazine, pe seama evenimentelor actuale și a orice altceva, eu fusesem crescută să cred că era mai bine să-ți ții gura atunci când aveai de-a face cu lumea din afara casei. Dar Jacob, fiul eminentului sociolog Maximilian Bau, nu avea astfel de griji și, în timp ce-l ascultam vorbind și îi vedeam flăcările din ochi și mâinile gesticulând, uitasem să mă tem.

Mă minunam că un student dintr-o familie seculară înstărită era interesat de mine, fiica unui brutar ortodox sărac. Însă, în cazul în care observase diferențele dintre mediile în care trăia fiecare dintre noi, Jacob nu părea să le dea importanță. Începuserăm să ne petrecem împreună după-amiezile de duminică, vorbind și plimbându-ne de-a lungul fluviului Vistula.

– Ar trebui să mă duc acasă, îi spusese într-o duminică după-amiază de aprilie, în vreme ce se lăsa întunericul, căci fusesem cu Jacob la plimbare pe malul râului, acolo unde poteca șerpua la poalele Castelului Wawel, și vorbiserăm atât de intens, încât pierdusem noțiunea timpului. Părinții mei sigur se întrebă pe unde sunt.

– Da, ar trebui să-i cunosc curând, răspunsese el cu nonșalanță, făcându-mă să mă opresc locului. Doar asta se face, nu-i așa, atunci când vrei să ceri permisiunea de a face curte cuiva?

Eram mult prea mirată ca să răspund. Cu toate că în acele ultime luni petrecusem mult timp împreună cu Jacob și știam că-i plăcea compania mea, cumva nu-mi trecuse niciodată prin cap

că ar fi vrut să mă curteze oficial. Întinsese mâna și-mi ridicase bărbia cu degetele înmănușate. Își lipise fără grabă buzele de ale mele, pentru prima oară. Rămăseserăm așa, cu gurile lipite și cu buzele întredeschise. Pământul părea să-mi fugă de sub picioare și amețisem atât de tare, că mi-era teamă ca nu cumva să leșin.

Gândindu-mă acum la sărutul lui Jacob, simt cum mă lasă picioarele. „Încetează!“, îmi impun, dar degeaba. Au trecut șase luni de când mi-am văzut soțul, de când m-a atins ultima oară. Mă doare întreg trupul de jind.

Un clinchet strident mă smulge din gânduri. Mă dezmeticesc și văd că mă aflu tot în fața casei galbene, cu privirea îndreptată spre etaj. Se deschide ușa de la intrare și o femeie mai în vârstă, bine îmbrăcată, iese din casă. Văzându-ne pe mine și pe Lukasz, ezită. Îmi dau seama că se întreabă cine suntem și de ce ne-am oprit acolo. Ne întoarce, apoi, spatele, parcă cerându-ne să plecăm, încuie ușa și coboară treptele. Acum e casa ei. „Ajunge!“, mă muștruluiiesc. Nu-mi pot permite să fac nimic care să bată la ochi. Scutur din cap și încerc să-mi scot din minte imaginea lui Jacob.

- Haide, Lukasz! spun eu cu voce tare, trăgând ușor copilul de mână.

Ne vedem de drum și curând traversăm Parcul Planty, pe cărăruia lată care înconjoară centrul orașului. Arborii își dezvăluie bobocii lor cei mai timpurii, care cu siguranță că o să se prăpădească la un îngheț întârziat. Lukasz mă strânge și mai tare de mână, uitându-se cu ochii mari la cele câteva veverițe care se joacă prin tufișuri de parcă ar fi venit primăvara. Pe măsură ce înaintăm, simt cum lăsăm în urmă orizontul citadin. Cinci minute mai târziu ajungem la Aleje, bulevardul lat pe care, dacă o iei la stânga, poți să traversezi fluviul spre sud. Mă opresc și mă uit către pod. Chiar pe cealaltă parte, la o jumătate de kilometru în sud, se află ghetoul. Dau să pornesc într-acolo, cu gândul la părinții mei. Poate că, dacă merg până lângă zid, i-aș putea vedea și aș putea găsi o cale să le strecor niște mâncare din proviziile pe care le-am cumpărat. Krysia nu s-ar supăra. Apoi mă opresc - nu pot risca, nu la lumina zilei, nu cu copilul după mine. Mi-e rușine că nu mă mai doare stomacul

de foame, că am libertatea de a trece strada de parcă ocupația și războiul nici n-ar exista.

Jumătate de oră mai târziu, ajung cu Lukasz în *Chelmska*, un cartier rural pe care îl pot numi deja casa noastră. Mă dor picioarele de cât am mers pe drumul neasfaltat, dar și brațele de cât am cărat atât mâncarea, cât și, pe ultima bucată de drum, copilul. Cum dăm colțul acolo unde drumul principal se desparte în două, inhaliez adânc: deja aerul s-a mai răcit, iar puritatea lui e întinată doar de un iz înțepător de fum venit din locul în care un țăran arde niște crengi uscate de arbuști. Văd, în dreapta mea, mocnind focurile aprinse pe terenul în pantă și fumul dens ce se răsfirea peste câmpurile care se aștern la orizont asemenea unui lac verde și neted.

Cotim la stânga pe drumul presărat cu ferme care, dacă mergi mai departe, șerpuesc în susul dealurilor Las Wolski, acoperite de pădure. La vreo cincizeci de metri mai sus pe drum se află casa Krysiei, o vilă de lemn negru, cu două etaje, cuibărită printre pini. O dără de fum se înalță din horn în întâmpinarea noastră. Las copilul din brațe, iar el mi-o ia înainte, alergând. Auzindu-i pașii, Krysia apare din spatele casei și vine spre poartă. Cu părul argintiu prins în creștetul capului, arată de parcă se duce la operă, doar că are mâinile vârâte în niște mănuși de grădinărit făcute din piele crăpată, nu din mătase ori dantelă. Tivul rochiei de lucru, mai frumoasă decât orice aș spera eu să am vreodată în garderobă, e murdărit de țărână. Cum îl vede pe Lukasz, figura ei lipsită de riduri se luminează de un zâmbet. Renunță la postura ei perfectă ca să se aplece și să-l ia în brațe.

- Toate bune? întreabă Krysia atunci când mă apropii, fără să înceteze să-l legene pe Lukasz pe șold și să-i privească fața cu atenție.

Nu se uită la mine, dar nu mă deranjează preocuparea ei față de copil. De când e cu noi, el n-a zâmbit și nici n-a vorbit, lucru care reprezintă o sursă de îngrijorare constantă pentru amândouă.

- Mai mult sau mai puțin.

- Zău? întreabă ea săltându-și capul. Ce s-a întâmplat? Mă codesc, nu vreau să vorbesc în fața copilului.

- Am zărit niște... ăăă, nemți, spun eu înclinând din cap în direcția lui Lukasz. Și asta ne-a supărat. Dar nu ne-au văzut.

– Foarte bine. Ai reușit să faci toate cumpărăturile de la piață? Clatin din cap.

– Câte ceva, răspund, ridicând ușor coșul. Nu atât de multe pe cât speram, totuși.

– Nu contează, ne descurcăm noi. Tocmai săpam în grădină ca să punem semințe luna viitoare.

Fără un cuvânt, o urmez pe Krysia în casă, uluită, ca de fiecare dată, de grația și de forța ei. Felul în care își poartă greutatea corpului atunci când merge pare să aibă un scop, iar asta îmi amintește de soțul meu.

Sus, Krysia îmi ia coșul și începe să despacheteze alimentele. Mă duc în salon. La două săptămâni de când locuiesc aici, încă mă fascinează mobila luxoasă și lucrările frumoase de artă care împodobesc fiecare perete în parte. Trec pe lângă marele pian și mă îndrept spre șemineu. Pe policioară se află trei fotografii înrămate: una cu Marcin, răposatul soț al Krysiei, care șade cu violoncelul în față, îmbrăcat în frac. În alta e Jacob, copil, jucându-se pe malul unui lac. Ridic a treia fotografie, cu mine și Jacob, făcută în ziua nunții noastre. Stăm pe treptele casei Bau, pe strada Grodzka, Jacob – în costum negru, eu – într-o rochie de mireasă din in alb, până la glezne, purtată înaintea mea de mama și de bunica. Cu toate că trebuia să ne uităm în obiectivul camerei, avem capetele înclinate unul spre celălalt, iar eu am gura deschisă de râs la gluma pe care tocmai mi-o spusese el în șoaptă.

La început intenționaserăm să mai așteptăm cu căsătoria până anul următor, când Jacob termina facultatea. Numai că, până la sfârșitul lui iulie 1939, Germania își alipise regiunea Sudeților din Cehoslovacia, iar celelalte țări din vestul Europei nu făcuseră nimic ca s-o oprească. Hitler stătea de strajă la granița poloneză, gata de atac. Auziserăm povești despre tratamentul sinistru pe care-l aplicau naziștii evreilor în Germania și în Austria. Cine știe cum aveau să fie viețile noastre dacă veneau naziștii în Polonia? Hotărâserăm că era mai bine să ne căsătorim imediat și să înfruntăm împreună incertitudinile viitorului.

Jacob mă ceruse de nevastă într-o după-amiază ploioasă, în timpul uneia dintre plimbările noastre de duminică pe malul râului.

– Emma...

Se oprise și se întorsese spre mine, apoi se lăsase într-un genunchi. Nu mă mirase neapărat. Cu o dimineață în urmă, Jacob fusese cu tata la sinagogă și-mi dădusem seama, după modul contemplativ în care mă privise tata atunci când, după aceea, se întorseseră în apartament, că nu discutaseră nici politică, nici religie, ci că vorbiseră despre viitorul nostru împreună. Chiar și așa, tot mi se umeziseră ochii.

– Vremurile sunt incerte, începuse Jacob, iar eu, în sinea mea, nu mă puteam abține, îmi venea să râd fiindcă numai Jacob putea transforma o cerere în căsătorie într-un discurs politic. Dar știu că, orice ar veni, vreau să înfrunt asta alături de tine. Îmi faci onoarea să devii soția mea?

– Da, șoptisem, în timp ce el îmi pune pe mâna stângă un inel de argint cu un diamant micuț, ridicându-se, apoi, și sărutându-mă mai prelung și mai apăsător ca niciodată.

Ne căsătoriserăm câteva săptămâni mai târziu, sub cupola salo-nului elegant al casei Bau, doar cu membrii familiilor noastre drept martori. După nuntă, mutaserăm puținele mele lucruri în camera de oaspeți a familiei Bau, pe care urma s-o împart cu Jacob. Curând după venirea noastră, profesorul și doamna Bau plecaseră în concediu la Geneva și ne lăsaseră, pe mine și pe Jacob, de capul nostru. Fiind crescută într-un apartament mic, de trei camere, nu eram obișnuită să locuiesc într-o asemenea splendoare. Tavanele înalte și podelele de lemn lustruite păreau mai potrivite într-un muzeu. La început mă simțisem stânjenită, ca un oaspete permanent într-o casă enormă, însă curând începuse să-mi placă să trăiesc într-o casă maiestuoasă, plină de muzică, artă și cărți. Eu și Jacob stăteam trei noaptea și ne șopteam visuri pentru anul următor, când, după absolvire, ne-am fi putut cumpăra o casă a noastră.

Într-o vineri după-amiază, cam la trei săptămâni după nuntă, am hotărât să mă duc pe jos în cartierul evreiesc Kazimierz, ca să iau, pentru cină, niște pâine *challah* de la brutăria părinților mei. Ajungând acolo, am găsit prăvălia plină de clienți care se grăbeau cu pregătirile pentru Sabat, așa că m-am dus la tejghea ca să-l ajut

pe tatăl meu, hărțuit de comenzi. Tocmai dădusem restul unei cliențe, când ușa prăvăliei s-a dat de perete, iar înăuntru a dat buzna un băiat.

– Au atacat germanii! a strigat el.

Am incremenit. În prăvălie s-a lăsat dintr-odată liniștea. Imediat, tata a scos radioul din camera din spate, iar mușteriii s-au adunat în jurul tejghelei ca să asculte știrile. Nemții atacaseră Portul Westerplatte de lângă orașul nordic Gdańsk. Polonia și Germania erau în război. Unele dintre femei începuseră să plângă. Apoi crainicul a tăcut și a început imnul național polonez. Câțiva clienți au început să cânte și ei.

– Armata poloneză ne va apăra, i-a spus Pan<sup>1</sup> Klopowitz, un veteran din Marele Război, cu fața zbârcită, altui client.

Cu toate astea, știam adevărul. Armata poloneză, formată în mare parte din soldați călare și pe jos, nu avea să facă față tancurilor și mitralierelor germane. M-am uitat la tata și privirile ni s-au întâlnit. Cu o mână își zgândărea marginea șalului de rugăciune, iar cu cealaltă strângea muchia tejghelei atât de tare, încât i se albiseră articulațiile. Îmi dădeam seama că-și imagina ce era mai rău.

– Du-te! mi-a cerut tata după ce mușteriii plecaseră grăbiți, cu pâinile lor.

Nu m-am întors la bibliotecă, ci am dat fuga acasă. Atunci când am ajuns, Jacob era deja în apartament, livid. M-a luat în brațe fără să scoată o vorbă.

La două săptămâni de la invazia germanilor, armata poloneză fusese învinsă. Dintr-odată, străzile Cracoviei se umpluseră de tancuri și de bărbați masivi, cu fâlcile late, în uniforme de culoare brună, în fața cărora mulțimile se dădeau la o parte ca să le facă loc. Fusesem dată afară de la bibliotecă și, câteva zile mai târziu, lui Jacob îi spusese șeful departamentului că evreilor nu li se mai permitea să frecventeze universitatea. Lumea noastră, așa cum o știam, părea să se năruie peste noapte.

Speram ca Jacob, odată ce fusese dat afară de la universitate, să stea mai mult acasă. În schimb, întâlnirile lui politice dobândiseră

<sup>1</sup> „Domnul“ (în limba poloneză în original)

un ritm frenetic și se țineau acum noaptea, în secret, prin diverse apartamente din oraș. Cu toate că el n-o spunea, mi-am dat seama că acele întruniri aveau legătură cu lupta împotriva naziștilor. Voiam să-l întreb, să-l implor, să-l opresc. Eram îngrozită la gândul că putea fi arestat, dacă nu mai rău. Știam, totuși, că grijile mele n-aveau cum să-i înăbușe pasiunea.

Într-o marți seara, pe la sfârșitul lui septembrie, ațipisem în timp ce-l așteptam să vină acasă și m-am trezit ceva mai târziu. Ceasul de pe noptiera noastră arăta că era trecut de miezul nopții. Ar fi trebuit să fie acasă deja. Am sărit din pat. În apartament era liniște și nu auzeam decât zgomotul pe care-l făceau picioarele mele goale pe podeaua tare de lemn. Mă frământam și mă fățaiam prin casă ca o nebună și la fiecare cinci minute mă întorceam la fereastră ca să mă uit afară în stradă.

După ora unu și jumătate, am auzit un zgomot în bucătărie. Jacob venise pe scara din spate. Părul și barba, de obicei îngrijite, îi erau răvășite. Deasupra buzei de sus îi asudase ușor pielea. M-am aruncat în brațele lui, tremurând. Fără o vorbă, Jacob m-a luat de mână și m-a dus în dormitor. N-am mai încercat să zic nimic atunci când m-a împins pe saltea și s-a lăsat cu toată greutatea pe mine, cu o disperare pe care n-o mai simțisem până atunci.

– Emma, trebuie să plec! mi-a spus el mai târziu în noaptea aceea, în timp ce stăteam pe întuneric și ascultam huruitul tramvaielor pe stradă.

În aerul răcoros al toamnei, mi se uscăse sudoarea după ce făcuserăm dragoste și mă cuprinsese un frig implacabil.

Am simțit un gol în stomac.

– E legat de munca ta?

– Da.

Știam că nu se referea la fosta lui slujbă de la universitate.

– Când? am întrebat cu glas tremurător.

– Curând... Zilele astea, cred, mi-a răspuns el cu o voce a cărei undă de neliniște îmi sugera că nu spunea tot ce știa, apoi s-a întors, și-a lipit burta de spatele meu și și-a încovrigat genunchii sub ai mei. Ți las bani în caz că ai nevoie de ceva.

Am dat din mână pe întuneric.

– Nu-i vreau.

Mi-au dat lacrimile. „Te rog!“, așa fi vrut să mă milogesc. L-aș fi implorat, dacă așa fi crezut că ar fi avut vreun efect.

– Emma... Ar trebui să te duci la ai tăi, m-a sfătuit el după o scurtă pauză.

– Mă voi duce.

„După ce pleci“, am adăugat în gând.

– Încă ceva..., a început el să-mi spună, iar mie mi s-a făcut frig atunci când s-a dezlipit de mine ca să se întindă spre sertarul nopți- terei și să-mi dea o hârtie care părea nouă și avea un sigiliu de ceară în relief. Dă-i foc! m-a îndemnat Jacob.

Era *ketubah*, certificatul nostru evreiesc de căsătorie. În vârtoarea evenimentelor, nu avuseserăm timp să ne înregistrăm căsătoria la autoritatea civilă.

Am împins documentul spre el.

– Niciodată!

– Trebuie să-ți scoți inelul de logodnă și verigheta, să te prefaci că nu ne-am căsătorit niciodată. Spune familiei tale să nu divulge nimic. Vei fi în pericol dacă, după ce plec, află cineva că ești soția mea, a adăugat el.

– *Pericol?* Jacob, sunt evreică într-o țară ocupată de naziști! Cât de periculos mai poate să devină?

– Fă-o și gata! a insistat el.

– Bine, am mințit, luându-i documentul din mână și strecurându-l sub saltea. Nu voiam să dau foc singurului lucru care avea să mă lege veșnic de el.

Am rămas trează și după ce Jacob și-a început somnul lui lung și liniștit. Încet, i-am atins părul de la ceafă și mi-am îngropat nasul în el ca să-i inhalez mirosul. Am trasat, cu mâna mea, conturul mâinii lui, încercând să mi-l gravez în minte. El s-a mișcat și a mormăit, luptându-se deja, în somn, cu dușmanul. Atunci când, în cele din urmă, mi s-au îngreunat pleoapele de somn, m-am străduit să rămân trează. Mai târziu aveam destul timp să dorm.

Numai că, în cele din urmă, am cedat în fața extenuării. M-am trezit câteva ore mai târziu, din pricina măturătorilor stradali care

curățau trotuarele și a zgomotului ritmic făcut de copitele cailor care tropoteau pe piatra cubică. Afară încă era întuneric. Mi-am trecut mâna peste locul gol de lângă mine, peste cearșafurile calde și boțite în locul în care dormise soțul meu. Mirosul lui de mosc persista în aer, deasupra mea. Nu trebuia să ridic ochii ca să știu că nici rucsacul și nici celelalte lucruri ale lui nu mai erau.

Jacob dispăruse. Eram căsătoriți de șase săptămâni.

– ... foame?

Vocea Krysiei mă smulge din gânduri. Îmi dau seama că a venit în salon și că-mi vorbește de ceva timp, dar că n-am auzit nimic din ceea ce spunea. Mă întorc șovăitor spre ea, ca și cum m-aș fi trezit dintr-un vis plăcut. Îmi întinde o farfurie cu pâine și brânză.

– Nu, mulțumesc!

Dau din cap, încă pierdută în amintiri. Krysia așază farfuria pe măsuță și vine la mine.

– Ce poză frumoasă! spune ea, făcând semn spre fotografia de nuntă.

Nu răspund. Krysia ridică fotografia cu Jacob copil.

– Dar ar trebui să le dosim undeva, să nu le vadă nimeni, adaugă ea.

– Cine să le vadă? întreb. Adică vreau să spun că suntem doar noi trei aici.

Krysia a concediat menajera și grădinarul înainte să venim eu și Lukasz. De câteva săptămâni, de când locuim împreună, n-a mai intrat nimeni în casă.

– Nu știi niciodată, răspunde ea pe un ton straniu. Mai bine să te păzești.

Întinde cealaltă mână, iar eu mă codesc, nedorind să renunț la una dintre ultimele legături pe care le mai am cu soțul meu. Îmi dau seama că are dreptate. N-am de ales. Suspin, îi dau fotografia de nuntă și mă uit, necăjită, cum iese cu ea din cameră.